

századi művészet történetének összefoglalását írta meg. *A föld paradicsom* a korábbi; az ötvenes évek végén íródott és a szerző fiatalkori főművének tekinthető. Mindemellett mit sem veszített aktualitásából. (*Képzőművészeti*)

Vaszilij Kandinszkij: A szellemi a művészetben

Többen úgy tartják, hogy a 19. század nem 1900 újévének beköszöntével, hanem az első világháború kitorrése táján ért véget. Kandinszkijnek e korszakhatáron — 1912-ben — keletkezett könyve is mintha ezt a nézetet igazolná, s talán ezért is válhatott a múlttal való számvetés és az új szellemi és művészeti megújulás manifesztumává.

A származása és működése helyei révén az orosz és a német kultúrához egyaránt kötődő művész kis könyve máig érvényes belátásokat fogalmazott meg a művészet szellemiségéről és ennek változásairól. Megjelenése óta a század művészetének egyik alapkönyvévé vált, és még ma sem veszített időszerűségéből. A múlt századi ihletettségű nemzetközi és nemzeti „szocreál” hosszúra nyújtott halódása után e tájakon ma Kandinszkij szinte kortársunkként szól: „Lelkünk, amely csak nemrég tért magához a materializmus hosszan tartó bódulatából, az elkéseredés csíráját — a hitetlenség, az értelmetlenség és a céltalanság következményét — rejti magában. Még nem múlt el végleg a materializmus lidércnyomása, amely a világmindenség életét gonosz, céltalan játékká változtatta. A felocsúdo lélek még mindig e lidércnyomás hatása alatt él. (...) A lélek túljutott a materialista csábítás korszakán, amelynek látszólag behődött, de amelyet gonosz kísértésként rázott le magáról, és most újjászületve került ki a harcokból és a szenvedésekből.”

Kandinszkij könyve első felében mintegy frontális nézetből írja le a szellem változásait az időben. A szellemi életet egy égre irányuló piramisként látta; ennek csúcsain keletkeznek minden kor művészi és szellemi képződményei, amelyek aztán lassan alászállva adják át helyüket az újabbaknak. Szemlélődései nem korlátozódnak a képzőművészetekre, a korforduló irodalmi és zenéje is része vizsgálódásainak.

A könyv túlnyomó részét a képzőművészet formaelveinek vizsgálata képezi. Az „absztrakt” művészet egyik alapítójának számító szerző érzékletes elemzéseiben föltárja a figuralitást hordozó elemi összetevők, a színek, a szín- és

fényhatások szellemi háttérét. Írása azok számára is ajánlható olvasmány, akik idegenkednek a nonfiguratív festészetől és a művészet realizmuson túli területeitől. Könyvében annak a tudatosodásnak lehet az olvasó a tanúja, amit — festőtársának és barátjának, Paul Klee-nek a szavaival — a *látás relativitáselméletének* nevezhetünk. („Most nyilvánvalóvá válik a látható dolgok relativitása, kifejezésre jut továbbá az a hit, hogy ami látható, nem egyéb, mint elszigetelt példa a világegészhez képest, és hogy más igazságok vannak latens többségben.”)

A képzőművészet évezredek története során e században tudatosította azokat az alkotóelemeket — és tette módszerévé az így nyert formaelveket —, amelyek mindennemű vizualitás alapjává állnak. A későbbi tudományos (alaklélektani, színdinamikai, művészetpszichológiai stb.) kutatásokhoz képest ebben a könyvben minden egyes belátás az egész szerves teljességére való tekintettel fogalmazódott meg. Lapjain egy alkotóművész ad számot tapasztalatairól, méghozzá olyan szemléleti rendszerben és oly teljes érvényűen, amire az egy-egy metszetre szakosodott tudomány sohasem képes eljutni. (Az organikus szemlélet és a részlegességeken túlmenő teljesség, az egész-szerűség tekintetbe vétele Kandinszkijnél teozófiai és antropozófiai tájékozottságával magyarázható.) Az elméleti igényesség azonban nem torzul nála ideológiává; maga is hangsúlyozza: „A művészetben sohasem az elmélet jár a gyakorlat előtt, a helyzet ennek épp a fordítottja.”

A könyv azonban nemcsak gondolatgazdagsága, hanem irodalmi értékei miatt is megkülönböztetett figyelmet érdemel. A kompozíció belső arányairól, a képi elemek egymáshatásáról és a színekről adott jellemzése gyakran költői szépségű szövegekben jelennek meg. A kék színről például ezt olvashatjuk: „A kéknek olyan erős az elmélyülés iránti hajlama, hogy épp a sötétebb tónusaiban válik intenzívebbé, ekkor nyilvánul meg a legjellegzetesebben a lélekre gyakorolt hatása. Minél mélyebbé válik, annál csalogatóbban hív a végtelen felé, annál inkább felébreszti bennünk a vágyat a tisztaság és az érzékfeletti iránt. Ez az ég színe; amilyenek az -ég- szó hallatán képzeljük el magunknak.

A kék jellegzetesen égi szín. Minél mélyebbé válik, annál nagyobb nyugalmat áraszt. Feketévé sötétülve embertelen bánat hangja csendül ki belőle. A határtalan elmélyültségű koncentráltság állapotába kerül, amelynek nincs és nem is lehet vége.” (*Corvina*)

Tülmann J. A.